

Børn og Køn

Kønsidentitet i børnehaven

FORFATTERE

Magdalena Guzowska & Maja Theresia Jensen

Indhold

01 Baggrund og motivation	3
02 Problemformulering	4
03 Litteratur og tidligere forskning	5
04 Metode og empiri	7
05 Fund: Kønnede idealtyper og legetøjsmarkedet	9
06 Analyse: De institutionelle rammer	11
07 Analyse: Pædagogers rolle og adfærd	13
08 Diskussion	16
09 Konklusion	18

01

Baggrund og motivation

Køn er ikke noget vi fødes med — det er noget vi gør. Denne forståelse danner udgangspunktet for nærværende undersøgelse, der søger at afdække, hvordan børns kønsidentitet formes i de sekundære socialiserings-institutioner — børnehaverne. I børnehavens hverdagsliv reproduceres kulturens kønnede normer konstant: i legetøjet, i pædagogernes interaktion, i rummenes indretning og i de forventninger, der implicit stilles til drenge og piger.

Kønsidentitet er et vibrerende emne inden for den nutidige offentlige debat. I legetøjsbutikkerne ser vi stadig en klar opdeling af "drenge- og pigelegøj". Det er på forhånd bestemt for børn, hvilke farver, lege og legetøj de skal interessere sig for. Ifølge Børnerådet hersker der i Danmark stadig stærke kønsbestemte normer, der skaber uhensigtsmæssige skel mellem piger og drenge helt ned til 5. klasse.

„Køn er noget der skabes og ikke noget man fødes med, det gælder både mænd og kvinder. Køn skal forstås som et produkt af sociale strukturer og ikke medfødte træk, som danner en kategorisering af det sociale køn.“

Butler, 1999

Undersøgelsen tager udgangspunkt i feltarbejde i to vidt forskellige børnehaver i Esbjerg: Grønærten — en skovbørnehave med fri og strukturløs praksis — og Tarpbagevej — en traditionel indendørs børnehave med faste rutiner og tidsprogrammer. Sammenligningen af de to institutioner muliggør en nuanceret forståelse af, hvordan institutionelle rammer påvirker kønskonstruktionen.

Derudover er der gennemført et kortere feltstudie i legetøjskæden Fætter BR i Esbjerg, der illustrerer, hvordan legetøjsmarkedet reproducerer og kommunikerer kønnede idealtyper direkte til børn og forældre.

02

Problemformulering

Undersøgelsen ønsker at afdække, om dannelsen af det sociale køn kan ses i de danske daginstitutioner, og dermed tilvejebringe, hvordan køn og kønsnormer etableres og fastholdes hos børn i deres sekundære socialiserings-institution, og om rammerne for institutionen spiller en rolle.

Overordnet problemformulering

Hvordan formes børns kønsidentitet i deres sekundære socialiserings-institution?

Tre underspørgsmål understøtter problemformuleringen:

Institutionelle rammer	Hvilken rolle spiller institutionelle rammer i formning af børns køn?
Pædagoger og forældre	Hvilken rolle spiller pædagoger og forældre i formning af børns køn?
Leg og legetøj	Hvordan indgår leg og legetøj i formning af børns køn?

03

Litteratur og tidligere forskning

Litteraturstudiet giver et historisk og kulturelt perspektiv på en "moderne" kønsforståelse når børn konstruerer køn i institutioner. Teksterne bidrager til diskussion om de mulige problematikker i forbindelse med etablering af kønnet.

Senmoderne børn — Bäck-Wiklund (2001)

Bäck-Wiklund sætter fokus på, hvordan hverdagspraksisser og rutiner med rod i kulturen og diskursen på tværs af institutioner skaber et køn. I det senmoderne samfund ansues barnet som et individ med egne rettigheder og individuel autonomi. Der eksisterer ikke de samme identitetsskabelser som før — i dag udbydes uendelige muligheder, nye forbilleder og alsidige livsstilsformer. Alligevel formes barnet gennem de voksnes vejledning, og på den måde socialiseres det ind i samfundet, præget af de voksnes opfattelse af, hvad der er naturligt og socialt accepteret.

At "gøre" køn — West & Zimmerman (1987)

West og Zimmerman introducerer køn som et produkt af sociale strukturer indlejret i hverdagsinteraktioner — ikke som medfødte træk. De argumenterer for tre begreber: *Sex* (biologisk køn), *Sex Category* (social kategorisering baseret på adfærd) og *Gender* (de handlinger og forventninger, der knyttes til sex category). Man gør en rolle — man har den ikke bare. Artiklens relevans er at give en grundlæggende forståelse for, hvordan sex category skaber en distinktion mellem kønnene når kønsidentitet konstrueres.

Det andet køn — De Beauvoir (1949)

Simone de Beauvoir behandler definitionen af kvindens sociale køn og viser, hvordan kvindekønnet tillægges en indholdsværdi bestemt af sociale normer — og beskrives udelukkende på baggrund af det biologiske køn. Køn har ikke en naturlig biologisk adfærd; det er noget som erhverves kulturelt. Distinktionen mellem det essentialistiske og det konstruerede køn er afgørende for analysen: det er det konstruerede køn, der er i fokus, da det kan formes og påvirkes.

Barbie Girls vs. Sea Monsters — Messner (2000)

Med udgangspunkt i empiriske observationer fra en fodboldsæson undersøger Messner gruppelevet blandt 4-5 årige drenge og piger. Han analyserer ud fra tre rammer: det interaktionelle niveau, det strukturelle kontekstniveau og det kulturelle symbolniveau. I samspil giver de tre rammer en forståelse af, hvordan kønskonstruktioner udvikles, og hvordan børn i interaktion med hinanden og andre sociale aktører etablerer køn gennem en hierarkisk orden bundet op på kulturel symbolværdi.

04

Metode og empiri

Undersøgelsen er gennemført som et induktivt antropologisk feltstudie baseret på Grounded Theory. Empiriindsamlingen kombinerer to primære metoder: deltagende observation og kvalitative interviews.

Feltarbejde og observation

Feltarbejdet er gennemført i de to børnehaver over en længere periode. Derudover er der gennemført et kortere feltstudie i legetøjskæden Fætter BR som kilde til, hvordan kønnede idealtyper kommunikerer på markedsvilkår. Observationerne dækkede både hverdagssituationer, måltider, frileg og strukturerede aktiviteter.

Interviews

Pædagoger og forældre fra begge institutioner er interviewet individuelt og i grupper med et semistruktureret design. Børn er også interviewet kortere. Data er behandlet i NVivo med en kombination af åben og aksial kodning, der resulterede i tre dominerende koder: Social orden, Institutionelle rammer og Adfærd.

2	1	3
Børnehaver undersøgt	Legetøjskæde observeret	Analytiske niveauer

Videnskabsteoretisk tilgang

Undersøgelsen arbejder med en hermeneutisk-fænomenologisk tilgang kombineret med social konstruktivisme. Data er tilgået induktivt med en abduktiv analysestrategi, der efter dataindsamlingen kobler empiriske fund med eksisterende teori. Analysen struktureres i makro-, meso- og mikroniveauer svarende til Social orden, Institutionelle rammer og Adfærd.

05

Fund: Kønnede idealtyper og legetøjsmarkedet

På makroniveauet afdækkes den sociale orden — de kulturelle rammer og idealtyper, der reproduceres på tværs af samfundets institutioner. Idealtyperne er analytiske konstruktioner baseret på empiriens samlede billede af, hvad der opfattes som typisk drengeadfærd og pigeadfærd af såvel voksne som børn selv.

Det kvindelige ideal

Omsorg for dukker og bamser, interesse for husholdning og hjemmeliv. Lyserøde, lilla og lyseblå farver dominerer. Piger forventes at være stille, nemme og fagligt dygtige. Stille rolleleg, perleplader og dukkelege fremhæves som typisk pigeleg.

Det mandlige ideal

Agressivitet, råstyrke, vildskab og fysisk aktivitet. Sværd, pistoler, actionfigurer og værktøjskasser. Mørke farver dominerer. Drengene forventes at være fysiske og urolige — "boys will be boys" bruges som undskyldning for vild adfærd.

Legetøjsmarkedet som kønssocialisering

Distinktionen mellem kønnene i Fætter BR er særligt tydelig. Butikken opererer på markedsvilkår og indretter sine afdelinger efter forbrugernes købsvaner — som afspejler allerede eksisterende kønnede kulturelle normer. I pigeafdelingen dominerer rengøringslegetøj, dukkehuse og barnevogne i lyserøde og lilla farver. I drengeafdelingen fylder actionfigurer, værktøjskasser og monstertrucks med mørk indpakning.

„Jeg kan godt lide at lege arbejdsmand.“

Dreng, 3 år — Tarphagevej Børnehave

En dreng på blot 3 år har allerede en klar forståelse for, hvilke lege der forbindes med drengekønnet. Fætter BR producerer og reproducerer en allerede eksisterende kulturnorm og værdisæt for kønnet adfærd — og disse idealtyper genfindes direkte i de to børnehavers hverdagsliv.

06

Analyse: De institutionelle rammer

På mesoniveauet analyseres de to børnehavers institutionelle rammer og rutiner. De fysiske rammer og daglige struktur er af afgørende betydning for, hvilken idealtypisk adfærd der fordres og naturaliseres i institutionen.

Grønærten — skovbørnehaven

Når man træder ud i Grønærtens skovområde mødes man med utraditionelle institutionelle rammer: skov, jordbund og en sandkasse. Bussen, som transporterer børnene til skoven mandag til torsdag, er kønsneutral i sin indretning. Fra institutionens side skelnes der ikke mellem drengefarver og pigefarver i de praktiske foranstaltninger.

Skovens karakter fordrer imidlertid en mandlig idealtypisk adfærd i arbejdsopgaverne: brændehugning, savning og reparationer varetages primært af den mandlige pædagog. De daglige rutiner er minimale — børnene bestemmer selv hvornår og hvad de spiser, og styrer i høj grad deres eget legeforsøg. Den vigtigste regel er "ingen larm", og denne gælder for alle uanset køn — hvilket skaber et større frirum for alsidig kønnet adfærd.

Tarphagevej — den traditionelle børnehave

Børnehaven Tarphagevej fremstår ved første øjekast kønsneutral: hvide vægge, blå gulve, kreative kreationer på væggene. Men på stuerne viser der sig to køn: dukkehuse, legekøkkener og bilbaner. Rutinerne afspejler det kvindelige ideal — oprydning, rengøring, tøjvask og skemalagte måltider. Den mandlige PAU-studerende er bundet op på en rolleadfærd, der svarer til det kvindelige ideal, da institutionens indendørs dagligdag efterlader lidt plads til mandlig idealtypisk adfærd.

Grønærten

Mandlig idealtypisk miljø. Strukturfri praksis. Kønsneutral adfærdsregulering. Frie spiserutiner. Naturelementerne sætter rammen for alle ens.

Tarphagevej

Kvindelig idealtypisk miljø. Faste tidsprogrammer og rutiner. Kønsdifferentieret adfærdsregulering. Huslige opgaver som daglig praksis.

07

Analyse: Pædagogers rolle og adfærd

På mikroniveauet analyseres pædagogernes og forældrenes roller i børnenes formning af kønsidentitet. Her træder en markant forskel frem mellem de to institutioners tilgang.

Pædagogernes rolle: Grønærten

Interaktionen mellem pædagoger og børn i Grønærten er af kønsneutral karakter. Empirien viser, at distinktionen mellem kønnene i interaktionen er underordnet i adfærdsregulerende situationer: piger får lov at være vilde, så længe de følger "stillereglen" — og det samme gælder drenge.

„Drenge de leger jo typisk nogle lege med biler, gravemaskiner, sand, fægtelege, stærk mand lege og så videre, hvor piger det er sådan, der er meget rolleleg, lægger jeg mærke til.“

Kvindelig pædagog, Grønærten

På trods af den kønsneutrale praksis har begge pædagoger fra Grønærten en bevidsthed om, at der er forskel på børns sociale køn grundet biologien — og begge generaliserer, når de spørges direkte. Paradokset er altså: de generaliserer i ord, men praktiserer kønsneutral i handling.

Pædagogernes rolle: Tarpbagevej

På Tarpbagevej viser der sig et markant andet billede. Trods det neutrale førstehåndsindtryk af institutionens indretning er daginstitutionen ikke kønsneutral i interaktionen med børnene.

„Jeg synes faktisk i daginstitutioner generelt, at de der stille, nemme piger, med perleplader og dukker, det er dem det er nemmest at have med at gøre, og dem kan pædagogerne rumme, hvorimod de vilde drenge, de får ofte skæld ud.“

Pædagog, Tarpbagevej

Observationerne viser imidlertid det modsatte: to drenge der gentagne gange siger "Fuck you" ignoreres af en pædagog — mens to piger irettesættes for at flytte et bord og løbe rundt. En dreng der skubber en anden ned af rutschebanen og træder på ham, mødes uden intervention. Drenge får anerkendelse for vild adfærd; piger får påtale for den samme.

Under frokost på en stue spilder en dreng mad ud på gulvet — pædagogen samler det op og gør ikke mere ud af det. Herefter tørrer en pige sine makrelfingre af i bordet — og spørges, om hun ikke skal have papir. Disse hverdagsscener afslører en ubevidst differentiering, der fastholdes børnene i deres respektive kønsroller.

Forældrenes rolle

Forældrene spiller også en central rolle i reproduktionen af kønnede idealtyper. En mor udtaler om, hvorfor hun synes det er godt med en mandlig pædagog til hendes datter, der er "sådan lidt vild": hun mangler nemlig en mandlig indflydelse. Her kommer de idealtypiske træk for det mandlige køn til udtryk — vildskab hører manden til.

Børnenes egne kønsperspektiver viser, at de allerede i 3-5-års alderen har internaliseret klare forståelser for kønnede præferencer. Drenge peger på politi, ninja og pirater som foretrukne lege; piger fremhæver rolleleg og legetøj der efterligner hverdagslivet.

08

Diskussion

De empiriske fund diskuteres i lyset af litteraturstudiet. Et centralt spørgsmål er, hvad der først er: kønnet som biologisk betinget, eller kønnet som socialt konstrueret? Og hvad kan og bør institutioner gøre?

Det biologiske vs. det konstruerede køn

Bäck-Wiklund viser, at barnet socialiseres ind i samfundet præget af voksnes opfattelse af en naturlig livsform. Pædagogernes generaliseringer — "drenge leger jo typisk voldsomme lege"

— er netop udtryk for denne internaliserede "naturlighed". Simone de Beauvoir og West & Zimmerman modsiger begge denne opfattelse: køn er ikke biologisk adfærd, det erhverves kulturelt og skabes i sociale interaktioner.

Institutionens betydning

Sammenligningen af de to institutioner viser, at de institutionelle rammer har en direkte indflydelse på kønssocialiseringen. Grønærtens strukturfrie miljø muliggør en mere alsidig kønnet adfærd — men også her eksisterer der kønnede distinktioner i den nonverbale kommunikation. Tarpbagevejs traditionelle rammesætning fordrer en tydeligere reproduktion af kønnede idealtyper både i rutiner og i pædagogernes interaktion med børnene.

„Vores videnskabelige og dagligdags erkendelse af den samfundsmæssige virkelighed er et produkt af samfundsmæssige omstændigheder.“

Jacobsen et al., 2015

Messners tre analyserammer — det interaktionelle, det strukturelle og det kulturelle niveau — viser sig alle at gøre sig gældende i undersøgelsen. Der ses en afspejling og reproduktion af den samfundsmæssige kønsforståelse hele vejen fra legetøjsbutik til forældre, pædagoger og til sidst i børnene selv — en kontinuerlig cirkulær bevægelse.

09

Konklusion

Samlet set viser dataene, at børnene kommer i institutionen med et etableret køn fra deres primære socialiserings-institution. Det er tydeligt, at børns køn allerede er etableret i en alder af ca. 3 år, når de kommer i børnehaven. Etableringen sker bl.a. gennem køb og salg af legetøj og rollefordelingen i den omgivende struktur, som afspejler de kulturelle normer og rammesætninger for køn, som børn vokser op i.

Konklusion

Institutionernes rammer var markant forskellige: Grønærtens naturmiljø skabte kønsneutrale regler, der gjaldt for alle, mens Tarphagevejs traditionelle rammesætning fordrede kønnede arbejdsopgaver og adfærdsskelen. Skovbørnehavens miljø stemmer overens med det mandlige ideal, den traditionelle børnehave med det kvindelige.

Det sociale køn dannes i interaktion med og i relation til pædagoger, forældre og andre børn. Pædagoger fra Tarphagevej praktiserer dagligt en kønsdifferentiering i adfældsregulering, på trods af at de ikke vil generalisere på kønnene. Pædagogerne fra Grønærten generaliserer i ord, men praktiserer en kønsneutral tilgang.

De institutionelle og kulturelle rammer naturaliserer en bestemt orden af køn, som reproduceres på legetøjsmarkedet og internaliseres i børn gennem deres leg. Konstruktionen af børns køn er ikke biologisk betinget — den skabes og genskabes dagligt i de relationer og institutioner, børn bevæger sig igennem.